

KONSUMTION I TEORI OCH PRAKTIK

*En uppföljning av IUI:s dryckesundersökning 1962¹*Av diplomekonom **Gustav Endrédi**

Fyra år har gått sedan publiceringen av *Åke Sundströms* och *John Ekströms* uppmärksammade undersökning "Dryckeskonsumtionen i Sverige" (Stockholm 1962). Arbetet — i det följande betecknad som dryckesundersökningen — utgjorde en av de konsumtionsstudier som *Industriens Utredningsinstitut* har gett ut under en följd av år. I dryckesundersökningen utgick man från att efterfrågan på drycker — liksom på andra konsumtionsartiklar — i huvudsak bestäms av inkomster och priser. Dryckesundersökningen utmynnade i en prognos för 1970, som grundades på de statistiska efterfrågesamband som utredningsmännen hade funnit i det historiska materialet fram till år 1960.

I dag känner man ju till den verkliga utvecklingen fram t.o.m. 1964 och kan således göra en jämförelse mellan den faktiska konsumtionen och de värden som man kan räkna fram med dryckesundersökningens efterfrågesamband. I det följande kommer sådana jämförelser att göras beträffande maltdrycker och läskedrycker för att på så sätt kunna se huruvida dryckesundersökningens efterfrågesamband beskriver utvecklingen även efter 1960 på ett realistiskt sätt.

Den totala dryckeskonsumtionen.

Först ges dock en översiktsbild av hur dryckeskonsumtionen totalt har utvecklats åren 1960—64.

¹ Utdrag ur Gustav Endrédi's artikel "Dryckeskonsumtionen 1960—1964" i tidskriften *Alkoholdebatt* nr 2/1965.

Tabell 1. Dryckesutgift i procent av den totala privata konsumtionen åren 1960 och 1964
(se sid. 17 i dryckesundersökningen)

Ar	Sprit	Vin	Stark-öl	Lätt-öl	Läskedrycker	Mjök	Kaffe	Te	Totalt ¹
1960	3,83	0,66	0,95	0,14	0,74	2,44	1,68	0,07	10,8
1964	3,83	0,68	1,04	0,14	0,79	2,09	2,04	0,06	10,9

¹ I totalandelen ingår även kakao, saft och juice.

Tabell 2. Konsumtionsvolym per capita, liter
(motsvarar tabell B3 i dryckesundersökningen, sid. 171)

År	Sprit	Vin	Stark- öl	Öl	Lagrat lättöl	Färskt lättöl	Läske- drycker	Mjölk ¹	Kaffe ²
1960	5,7	3,2	1,3	26,0	3,6	6,2	27,3	168	7,8
1961	6,0	3,5	1,4	26,6	3,3	5,7	28,2	165	8,0
1962	6,2	3,7	1,6	26,0	3,0	5,2	27,3	160	9,0
1963	5,9	3,9	1,9	28,6	2,9	5,1	29,7	151	9,4
1964	6,4	4,2	2,5	29,4	2,7	4,3	32,1	149	10,5

¹ Enligt Jordbruksnämnden.

² Kg/capita.

Dryckesutgifternas andel uppvisar sedan 1930-talets början en påfallande stabilitet och har legat kring 11 procent av den totala privata konsumtionen. Utvecklingen efter 1960 skiljer sig i detta avseende inte från den historiska trenden. Utvecklingen av konsumenternas dryckesutgifter har i stort sett ökat parallellt med totalkonsumtionen, *tabell 1*.

Under denna stabilitet i utvecklingen döljer sig emellertid väsentliga förskjutningar i dryckeskonsumtionens sammansättning. Som *tabell 2* visar steg per capita konsumtionen av vin, starköl, läskedrycker och kaffe kraftigt, medan lättöls- och mjölkkonsumtionen gick tillbaka.

En allmän tendens i all konsumtionsutveckling är att kvalitetsaspekterna spelar allt större roll när konsumenten köper varor. Övergången till högre kvaliteter var särskilt påfallande för maltdrycker och sprit.

Lättölsförbrukningens tillbakagång är ett klart uttryck för kvalitetsaspektens stigande betydelse.

Brännvinsförsäljningen stod år 1964 på samma nivå som år 1960 (34,5 miljoner volymliter), medan av *andra spritdrycker* såldes 15,2 miljoner volymliter 1964 — 5,6 miljoner liter mer än fem år tidigare. Försäljningen av *renat* brännvin under samma tid gick ner från 28,0 till 24,4 milj. volymliter, medan whiskyförsäljningen steg från 2,5 till 6,1 milj. volymliter och romförsäljningen från 0,2 till 1,4 milj. volymliter.

Ett viktigt undantag från den allmänna tendensen mot högre kvaliteter utgjorde *vinet*. Den kraftiga ökningen är här i första hand en följd av högre konsumtion av de billigaste sorterna. Försäljningsökningen enligt AB Vin- och Spritcentralens redovisning uppgick mellan 1960 och 1964 till knappt 10 procent för starkvinerna medan den för lättvinerna var hela 40 procent. Inom den sistnämnda gruppen steg försäljningen av de billiga spanska och portugisiska svagvinerna mest.

Tabell 3. Konsumtion per capita av alkoholhaltiga drycker 1960 och 1964 omräknat i ren alkohol

Varugrupp	1960		1964	
	Liter	Andel i %	Liter	Andel i %
Sprit	2,32	62,4	2,59	60,7
Vin	0,47	12,6	0,57	13,3
Öl	0,93	25,0	1,11	26,0
Summa	3,72	100,0	4,27	100,0

Förbrukningen av alkoholhaltiga drycker, omräknat i *ren alkohol*, steg från 3,72 liter till 4,27 liter under dessa fem år. Som *tabell 3* visar sjönk spritens andel i den totala alkoholkonsumtionen med 1,7 procentenheter, medan vinets och ölets andel steg med 0,7 resp. 1,0 procentenheter.

Modellvärden

I de följande diagrammen redovisas två s.k. modellvärden. Vid beräkningen av det ena (markerat med kryss) har inkomstutvecklingen och den ifrågavarande varans pris beaktats — IP-modell — medan det andra (markerat med punkter) beaktar även prisutvecklingen på andra dryckesvaror som substitutionsvägen kan inverka på efterfrågan — IPS-modell.

Skillnaden mellan dessa två "modellvärlden" kan bäst visas med ett exempel. Efterfrågeutvecklingen från 1960 till 1961 för läskedrycker fick stimulans av inkomstutvecklingen — (ökning med 3,8 procent per capita), medan prisutvecklingen (det relativa priset¹ steg med 2 procent) inverkade negativt på efterfrågan. Nettoeffekten av inkomstens och prisets inverkan blev positivt: och därför visar IP-modellen en ökning med 3,7 procent. Om man därutöver beaktar hur prisutvecklingen på sådana drycker, som utgör ett alternativ (substitutvara) för läskedrycker, har inverkat på efterfrågan på läskedrycker, så kan konstateras att ökningen mellan 1960 och 1961 stannar vid 2,9 procent. Läskedryckernas substitut (mjölk, öl) har stigit mindre i pris än läskedrycker, och vinpriset har, relativt sett, t.o.m. sjunkit. Det blev följaktligen relativt sett billigare att dricka andra drycker än läskedrycker, och enligt IPS-modellens antagande medför detta, att konsumenterna till en viss del ersätter läske-

¹ Med relativa priser menas prisindexen för varan ifråga dividerad med prisindexen för den totala privata konsumtionen.

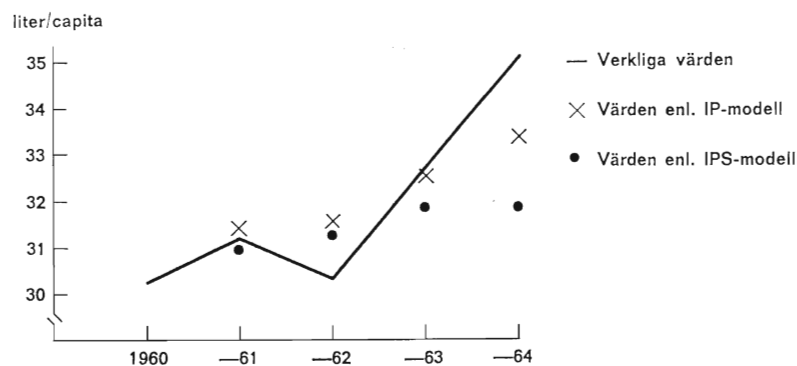

Diagram 1. Modellvärdena för läskedrycker och den faktiska förbrukningen 1960—1964.

drycker med dessa billigare drycker. I och med att de två modellerna redovisas kan man se deras förklaringsförmåga var för sig.

Läskedrycker

I diagram 1 visas hur modellvärden för *läskedrycker* har stämt överens med den faktiska förbrukningen åren 1960—1964. Av alla dryckessorter har läskedryckerna stigit mest i pris. Den stimulans som läskedrycksefterfrågan fick som följd av inkomstutvecklingen (inkomstelasticiteten är 1,5) har således naggats kraftigt i kanterna av prisutvecklingen.

Dryckesundersökningen betonar att läskedrycksförbrukningen påtagligt påverkas av temperaturförhållanden. Väderleken under dessa år torde knappast ha stimulerat konsumtionen av läskedrycker. Medeltemperaturen för de tre sommarmånaderna har i Stockholm varje år legat under genomsnittet för 30 år. År 1962 låg medeltemperaturen allra mest under trettioårsgenomsnittet (med 2,4 grader), vilket också har medfört en låg konsumtionsnivå (se diagram 1).

Läskedrycksefterfrågan tycks inte reagera så kraftigt på substitutvarornas prisutveckling som IPS-modellen gör gällande. Av denna anledning överensstämmer IP-modellens värden betydligt bättre med de faktiska än IPS-modellens värden. IP-modellen kan anses följa utvecklingen ganska realistiskt.

Förändringar på utbudssidan har säkerligen också spelat roll för utvecklingen. Konsumenternas valmöjligheter har utökats med nya märken — Merry, Car m.fl. — och med nya varutyper — svagt kolsyrade drycker och stilldrinks. Denna livliga produktutvecklings- och innovationsaktivitet torde ha bidragit till läskedryckskonsumtionens uppgång.

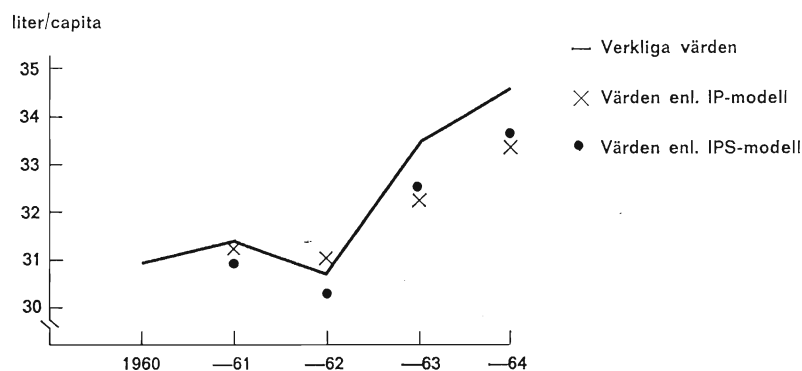

Diagram 2. För lagrade maltdrycker visas en särskilt god överensstämmelse mellan modellvärdena och de faktiska konsumtionsvärdena.

Maltdrycker

Diagram 2 som avser lagrade maltdrycker visar ännu bättre överensstämmelse mellan modellvärdena och de faktiska värdena.

Stagnationen och nedgången i ölkonsumtionen åren 1961 och 1962 inträffar när ölpriset stiger, medan utvecklingen åren därefter gynnas av fallande priser. I relation till priset på pilsner sjönk 1961 och 1962 sprit- och vinpriset kraftigt, medan mjölkpriset stod i stort sett oförändrat, vilket bromsade ölets expansion. År 1963 inträffade kraftiga prisstegringar — mellan 5 à 10 procent — på ölets substitutionsvaror, innebärande en stimulans för maltdryckskonsumtionen.

IP-modellens värden ger avgjort bättre resultat än IPS-modellens värden för åren 1961 och 1962, medan för åren därefter IPS-modellen visar något bättre utfall. Detta tyder på att uppskattningen av substitutions-effekterna kan vara felaktiga. Problemet är dock att under spritstrejken blev ölet en naturlig ersättning för sprit och vin, och den höga ölkonsumtionen 1963 får därför inte tolkas som effekter av enbart ekonomiska faktorer. Konsumtionen av lagrade maltdrycker har kunnat förklaras tillfredsställande med dryckesundersökningens efterfrågesamband; i synnerhet gäller detta för IP-modellen. Denna har under hela tiden visat förändringens riktning rätt, och även de absoluta avvikelserna kan anses rimliga.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas, att med dryckesundersökningens efterfrågesamband har utvecklingen efter 1960 kunnat följas ganska bra. Resultaten enligt IP-modellen tycks genomgående leda till bättre överens-

SPRIT, VIN OCH ÖL ÅR 1965

Kontrollstyrelsens statistik visar framgång för svenskt öl

Det från den 1 oktober införda mellanölet har redan tagit överhanden över det vanliga ölet, och det svenska mellanölet står sig gott i konkurrensen med det utländska, framgår av kontrollstyrelsens statistik över dryckesutvecklingen under år 1965.

Konsumtionen av öl under 1965 har beräknats till 243 milj. liter mot 227 milj. liter under 1964, vilket innebär en ökning med 7 procent. I den förstnämnda siffran ingår 41 milj. liter B-öl under fjärde kvartalet, varav 36 milj. liter svenskt och 5 milj. liter utländskt. Konsumtionen av A-öl under fjärde kvartalet 1965 stannade vid 29 milj. liter.

Starkölet, som under de tre första kvartalen fortsatt att öka med omkring 20 procent jämfört med samma tid 1964, fick under sista kvartalet vidkännas en stark konkurrens från mellanölets sida, varför den totala ökningen för hela året stannade vid 6 procent, vilket i absoluta tal innebär en konsumtion av 20,1 milj. liter.

Härav utgjorde utländskt starköl ca 28 procent.

Det *lagrade lättölet*, som under 1959 nådde upp till nära 30 milj. liter, har sedan dess gått oavbrutet tillbaka och stannade under 1965 vid 17,8 milj. liter.

Vikande vinförsäljning

Försäljningen av olika slag av rusdrycker visar under 1965 fortsatt uppgång efter hela linjen. Ökningen är klart mindre för brännvin än för andra spritdrycker och något mindre för starkvin.

Under 1965 uppgick försäljningen av *vin* till 33,1 milj. liter, vilket är 4 procent mera än under 1964. Starkvinerna ökade med 3 procent till 10,7 milj. liter och lättvinerna med 5 procent till 22,4 milj. liter.

Ökningen, som endast gäller de tre första kvartalen, var förhållandevis lika stor inom utminutereringen som inom utskänkningsdelen. Utskänkningsandelen av hela vinstförsäljningen uppgick till 8 procent.

stämme med verkligheten, vilket rimligen måste sammanhålla med att dryckesundersökningens uppskattningar av substitutionseffekterna inte är så säkra som uppskattningarna av prisets och inkomstens effekter.

IP-modellen ter sig speciellt tillfredsställande i fråga om lagrade maltdrycker. Om man relaterar IP-modellens avvikelser till de faktiska värdena, så finner man att den genomsnittliga avvikelsen inte var mer än 2,1 procent under dessa år, vilket måste anses vara ett mycket gott resultat. För läskedrycker är resultatet också bra; med samma mått mätt uppgick avvikelserna i genomsnitt till 2,8 procent.

Dessa resultat tyder på att dessa efterfrågesamband är användbara för en uppskattning av pris- och inkomsteffekterna även för en fortsatt period.